

Značaj predavača u reformi visokog obrazovanja:
da li bi predavači trebalo samo da predaju ili da inspirišu?

Prof. dr Saša Popović

Univerzitet Crne Gore
Ekonomski fakultet

Uvod

Predmet ove analize je najfluidniji konstituent obrazovnog procesa - inspirativni predavač. Cilj je da se, u najkraćem, analizira pojam, kontekst i značaj inspirativnog predavača u reformi visokog obrazovanja. To je onaj predavač koji prevazilazi profil dobrog predavača instruktorskog tipa, kao i predavača sposobnog da motiviše druge. Izazov je na inspirativan način ukazati na potrebu da obrazovnom procesu trebaju dobri predavači, koji su istovremeno i pokretači njegovih promjena.

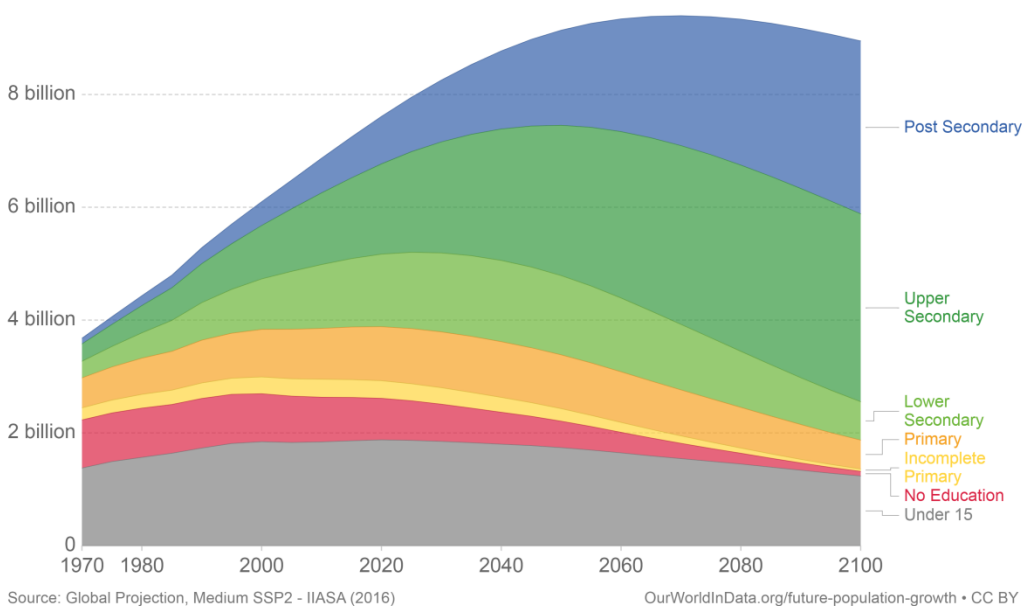
Mnogi neriješeni problemi današnjice naslijeđeni su iz prošlosti, dok se istovremeno otvaraju novi. Kompleksnost problema vremenom raste i osvaja nove prostore. Obrazovni sistem trebalo bi da bude avenija kojom otvorenog uma (naučni metod) i čistog srca (sistem vrijednosti) idemo u susret ovim problemima. Traženje rješenja za obje vrste problema podrazumijeva dinamičan obrazovni sistem koji je orijentisan na budućnost, podstiče kreativno mišljenje i ima visok transformacioni potencijal. Takav obrazovni sistem mogao bi nadomjestiti nedostatke tradicionalnog obrazovnog sistema.

Promjene se odnose na preispitivanje tradicionalnih metoda podučavanja, usvajanje savremenih didaktičkih metoda i tehničkih podrški obrazovnom procesu, promjeni odnosa između pružaoca i korisnika obrazovnih usluga, njihovog zajedničkog odnosa prema prirodi, kao i "kultivaciju ljudskih bića" u smislu unapređenja njihovog personalnog i društvenog blagostanja. Tradicionalni obrazovni model: čitaj-nauči-reprodukuj, zasnovan na nedodirljivom predavaču, nekritičkom mišljenju, ograničenom slobodom za ličnu profilaciju i rigidnom modelu ocjenjivanja, samo je produbio jaz između sebe i tržišta rada.

Prema raznim projekcijama, globalnu zajednicu očekuje rast tražnje za obrazovanjem. To je svakako posljedica povećanog globalnog broja stanovnika, njihovog dužeg očekivanog trajanja života, promjena u strukturi potreba ljudi, povećanog stepena emancipacije i sl. IIASA (*International Institute for Applied Systems Analysis*)¹, koji je, pored Ujedinjenih nacija, najcitiraniji izvor populacionih projekcija, otkriva interesantne scenarije u budućem kretanju svjetske populacije, posmatrano prema nivou obrazovanja (Grafik 1.)

Projected world population by level of education

This visualization shows the Medium projection by the International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA). The researchers who created this projection describe it as their "middle of the road scenario that can also be seen as the most likely path".

Grafik 1. Projektovana svjetska populacija prema nivou obrazovanja, IIASA (2016)

Izvor: <https://ourworldindata.org/projections-of-future-education>

Grafik 1 pokazuje da će naš svijet naseljavati sve više obrazovanih ljudi. Projekcija prikazuje da će broj ljudi bez obrazovanja stalno opadati, te da će na kraju ovog vijeka svi ljudi svijeta imati neki oblik obrazovanja. Sa Grafika se takođe vidi da je 1970. godine bilo oko 700 miliona ljudi u svijetu koji su imali sekundarno ili post-sekundarno obrazovanje. Očekivanja su da će na kraju ovog vijeka broj ljudi koji imaju nivo obrazovanja porasti deset puta, te da će ih biti oko 7 milijardi.

Pravo na obrazovanje prepoznato je kao dio osnovnih ljudskih pravaⁱⁱ. Od učenja kao egzistencijalne potrebe do obrazovanja kao "najsophisticiranije socijalne tehnologije društvene promjene i ciljane evolucije"ⁱⁱⁱ dugačak je razvojni put. Učenje više nije stvar očuvanja fizičke egzistencije, već cjeloživotni proces koji, na formalan ili neformalan način, ispunjava statusne, intelektualne, duhovne i druge potrebe ljudi.

UN *Agenda održivog razvoja 2030* u sistemu ciljeva održivog razvoja (SDG17) prepoznala je značaj obrazovanja za budući razvoj čovječanstva i definisala ga u okviru *SDG4 Kvalitetno obrazovanje*^{iv}. čiji je opšti cilj "osigurati inkluzivno i ravnopravno kvalitetno obrazovanje i promovirati mogućnosti cjeloživotnog obrazovanja za sve ljude". U okviru SDG4 prepoznato je sedam podciljeva, od kojih za potrebe ove analize izdvajamo podcilj 4c, koji upućuje na potrebu da se značajno poveća ponuda kvalifikovanih nastavnika, posebno u zemljama u razvoju, najmanje razvijenim zemljama i malim ostrvskim zemljama.^v

Vodeće svjetske institucije visokog obrazovanja (univerziteti, koledži, instituti) imaju specifične vizije po pitanju kvaliteta obrazovanja. Njihova zajednička karakteristika je to što u svojim planovima i programima imaju zacrtana veća očekivanja od nastavnika i studenata, kao i ambicioznije obrazovne i istraživačke ciljeve, shodno promjenama u obimu i strukturi tražnje za obrazovanjem.

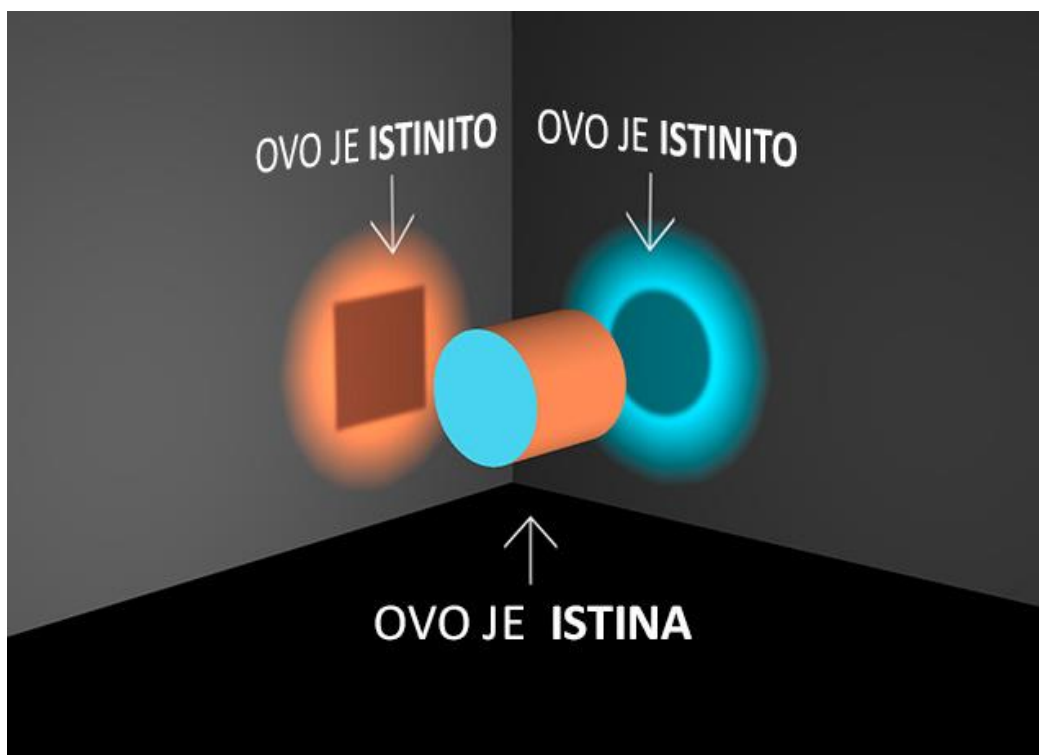
Na strani ponude, u obrazovnom procesu uloga nastavnika i dalje ostaje veoma važna, bez obzira na njegovu promijenjenu poziciju u smislu tranzicije od obrazovanja usmjerenog na nastavnika ka obrazovanju usmjerenom na studenta. Nastavnik i dalje predaje, tj. prenosi sadržaj predmetnog kurikuluma, podučava, tj. pomaže da se taj sadržaj razumije i primjenjuju naučena rješenja, i vrši ocjenjivanje studenata (TLA model, TLA - *Teaching, Learning and Assessment*). Ovaj formalni trougao, odnosno lanac ingerencija nastavnika, često dominira nad onim suštinskim, kojeg sam nazvao "3i model", a to je: probuditi kod studenata intelektualno ushićenje vezano za proučavane probleme, podstaknuti njihovu inicijativnost u traženju rješenja i podržavati njihovu istrajnost u primjeni dobijenih rezultata.

Sistemske kvantitativne i kvalitativne determinante profila predavača često ne mogu da obuhvate, izmjere i nagrade rijedak i izuzetno važan aspekt predavača - sposobnost da inspiriše slušaoce. Su i Vud^{vi} (Su and Wood, 2012) navode da vrhunski predavači imaju to "nešto" posebno koje autori smatraju neizmjerljivim, gdje je "...lista osobina neadekvatan metod da se to nešto izmjeri". Sposobnost predavača koja mu omogućava najveći stepen predaje energije i emocija, dubine uvida u problem i promjene percepcije, obično ostaje izvan normi i smatra se duboko individualnom karakteristikom - harizmom.

Etimološka analiza riječi inspiracija dovodi do latinskog korijena *spiritus*, što znači *duh*, tako da bi se inspiracija mogla shvatiti kao oduhovljenje, odnosno veći nivo spoznaje. Međutim, ova latinska riječ ima više značenja, između ostalog i *dah*, *disanje*, *život*. Na primjer, *spirometrija* je naziv za test ispitivanja kapaciteta i funkcije pluća. U tom smislu inspiracija bi značila "udisati život punim plućima", što dovodi do poetizacije ovog pojma. Moja hipoteza je da je pojam inspiracije prije vezan za ovo drugo značenje, za disanje, jer se kaže in-spiracija (u-disanje), a ne in-spiritacija (o-duhovljenje). No, neka traženje odgovora na ovu semantičku pretpostavku bude inspiracija nekom lingvističkom istraživaču.

Suština je u sljedećem - motiv pokreće volju, a inspiracija kreativnost. Motive pronalazimo mi, a inspiracije pronalaze nas. Riječi Renate Lašman, izrečene u jednom sasvim drugom kontekstu, lijepo se uklapaju u ovo promišljanje: "Radi se o definiciji postupaka koji iznevjeravaju očekivanja, prizivaju začuđenost i operiraju nepoznatim razlozima".^{vii}

Inspirativno predavanje proširuje domen našeg shvatanja i razumijevanja stvarnosti. Posumnjati u činjenice, otkriti paradokse, proširiti kontekst, iskovati metaforu, pokrenuti emociju, to su neki efekti inspirativnog pristupa. Slika 1 prikazuje kognitivni aspekt inspirativnog pristupa, koji potvrđuje prethodno rečeno: moguće je govoriti istinito, a ne otkriti istinu.

Slika 1. Kognitivni aspekt inspirativnog pristupa

Izvor: Google Images

Pored navedenog, inspiracija je veoma važna i za uspješno odvikavanje od ranije usvojenih pogrešnih pretpostavki, pojmova, procesa i zaključaka. Odučavanje je veoma bitan element učenja. Čovjek se na osnovu svog životnog iskustva i uči i odučava. Zato je djetinjstvo srećno neshvatanje svijeta. Što više sazrijevaju obrazovni i intelektualni kapaciteti čovjeka, to se više mijenja njegova percepcija poznatog svijeta. U tome mu je, bez sumnje, potrebna pomoć podsticajnog obrazovnog sistema i kreativnog kulturnog koda.

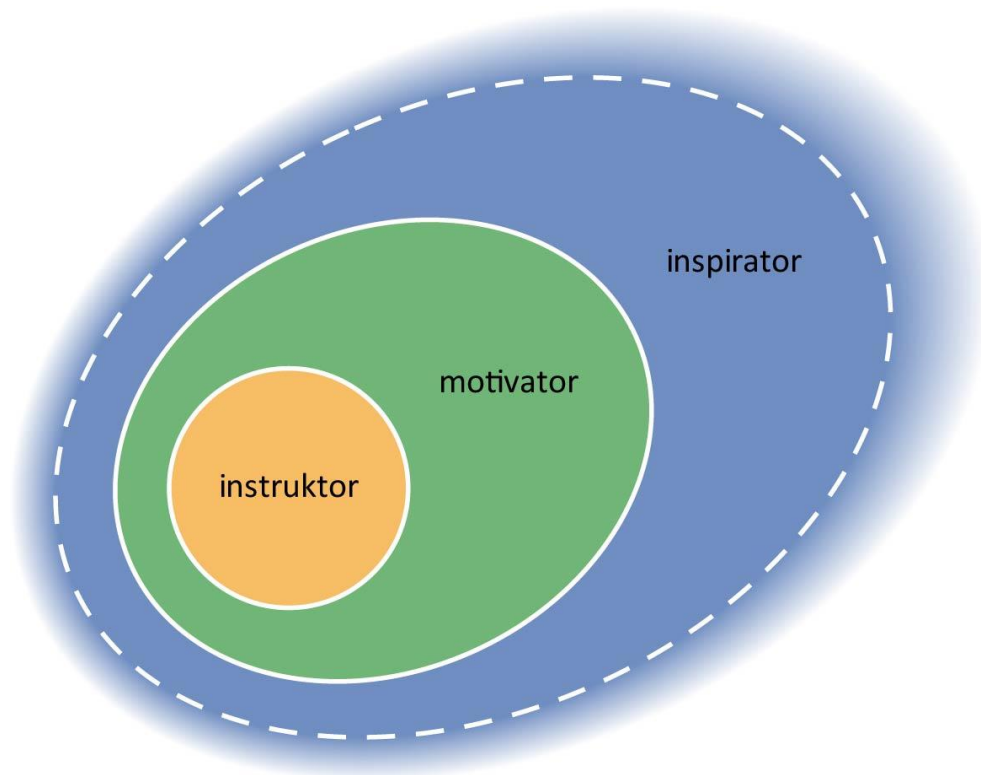
Međutim, kao što se navodi u GEF Izvještaju, "mi ne možemo naučiti ljude da budu empatični i emotivno inteligentni uklanjanjem emocija i fokusiranjem primarno na kognitivne sposobnosti."^{viii} I personalna i društvena transformacija podrazumijevaju emociju kao sastavni dio obrazovne tehnologije, a ona pripada visokom nivou involviranosti nastavnika u obrazovni proces. To znači da inspirativni predavač pokreće duhovne bure u nama. On nas ne ubjeđuje (to radi instruktor), on nas ne pobuđuje (to radi motivator), već nas on probuđuje (inspirator).

Shodno prethodno rečenom, predložio bih sljedeću gradaciju nivoa involviranosti nastavnika u obrazovni proces:

- osnovni nivo - *instruktor*: nastavnik je vodič kroz kurikulum; podržava proces učenja; reprodukuje znanje i traži reprodukciju znanja; njegova participacija je uglavnom monološka;

- viši nivo - *motivator*: nastavnik podstiče volju studenata za učenjem i rješavanjem kompleksnih problema; širi bazu naučnih izvora; inicira dijalog na relaciji nastavnik-studenti; argumentuje značaj učenja; koristi tehnička pomagala s ciljem da vizuelizuje proučavane probleme; argumentuje značaj učenja i njegovu utilitarnu stranu;
- visoki nivo - *inspirator*: nastavnik obučava i odučava studente; prezentira drugačije precepcije proučavanih fenomena; otkriva unutrašnje potencijale studenata i pomaže im da ih koriste za lični i društveni rast i prosperitet; podstiče dijalog na relaciji student-student; znanje obogaćuje maštom i inicira kreativnost.

U namjeri da ukažemo na uslovljenost ova tri nivoa, predstavimo ih sljedećim grafikom:

Slika 2. Hijerarhijski nivoi involviranosti nastavnika u obrazovni proces

Slika 2 upućuje na zaključak da svaki nivo involviranosti nastavnika u obrazovni proces uključuje u sebe prethodne nivoe. Tako, inspirativni nastavnik mora zadovoljiti sva tri nivoa - mora imati dobru naučnu osnovu i za talenat za prenošenje znanja (osnovni nivo), imati sposobnost za otkrivanje motiva - eksternih faktora koji stimulišu učenje (viši nivo) i moć da mijenja postojeće predstave o proučavanim problemima (visoki nivo). Na najvećem nivou stapaju se znanje i mašta i nastaje kreacija. Ona otkriva interne potencijale studenata i pokreće njihovu transformaciju. S obzirom na to da visoki nivo involviranosti predavača podrazumijeva njegovu izrazitu sposobnost apstrakcije, transcedencije i spritualnosti, kojima se vrši dekonstrukcija poznatog i konstrukcija novog znanja, poslednji nivo prikazan je isprekidanom linijom, da bi se ublažio utisak ograničenja, kojeg stvaraju pune linije.

Ovakva gradacija može navesti na zaključak da je inspirativni predavač prvenstveno fokusiran na otkrivanje novih znanja. Međutim, to je prije osoba koja nam pomaže pri kultivaciji (sa)znanja. I u poznatom i u nepoznatom može se otkriti novo. Ivo Andrić kaže da "čitaoca treba iznenaditi poznatim".

Ako je obrazovanje više od učenja, ono od obrazovnih institucija ne bi trebalo da pravi kaznene institucije, u kojima je strah od neznanja osnov autoriteta predavača. Neznanje je prirodno stanje i izazov za istraživanje. Treba biti hrabar i zavoljeti svoje neznanje jer je ono prostor za demonstraciju istraživačke strasti i samopotvrđivanja? Jedan hrabar i genijalan mislilac je otišao tako daleko u ovom razmišljanju da je rekao: "Sada znam da ništa ne znam!".

Različite tehničke mogućnosti koje su podrška savremenom obrazovnom procesu (web prezentacija, video predavanje, softverska podrška) mogu značajno doprinijeti većem nivou inspirativnog djelovanja predavača na studente. Ali, opet, sve zavisi od njegove harizme. Onaj koji kompjuterske slajdove koristi da prenese tekst knjige na platno projektora pravi dvije greške: podstiče neatraktivnost medija knjige (učenje sa slajdova) i obesmišljava ogromnu moć vizuelnog pomagala.

Konačno, dobar auditorijum inspiriše inspirativnog predavača. Dobar auditorijum nagovještava dobro predavanje. Ali, dobrim auditorijumom ne smatram skup akademaca koji znaju sve odgovore na postavljena pitanja. To je prije auditorijum koji je spreman da otvori raspravu, da pita, da posumnja, da pokaže drugačije shvatanje problema o kojim raspravljamo. Tek tada predavač i studenti postaju kopiloti na neprekidnom putu istraživanja i saznanja. Jer, ne postoji ništa inspirativnije od dubljeg saznanja prirode svijeta. To dalje znači da, po prirodi svog bića, čeznemo da proniknemo u čudesnost svijeta. Čudesnost je, zapravo, otkrivanje neotkrivenog i upoznavanje poznatog, u njihovoj neograničenoj kontingentnosti.

ⁱ International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA): <https://ourworldindata.org/projections-of-future-education> , pristupljeno 25.11.2020

ⁱⁱ Član 26 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima,

ⁱⁱⁱ Global Education Futures Report: Educational Ecosystem for Societal Transformation, published by Global Education Futures 2018, pg. 2

^{iv} <https://sdg4education2030.org/the-goal>, s Analysis (IIASA): <https://ourworldindata.org/projections-of-future-education> ,

^v Target 4.c "By 2030, substantially increase the supply of qualified teachers, including through international cooperation for teacher training in developing countries, especially least developed countries and small island developing States."

^{vi} Su, F., & Wood, M. (2012). What makes a good university lecturer? Students' perceptions of teaching excellence. *Journal of Applied Research in Higher Education*, 4, 142–155.

^{vii} Renate Lachmann (2002). *Phantasia - Memoria - Rethorica*. MATica hrvatska, Zagreb, str. 31

^{viii} vidi referencu iii), str. 16